

הסגור שטה ומעבר לה

(מחקר ביולוגי-פילוסופי)

מאת

ד"ר יעקב קלצקין

מאמר שלישי:

צמצומו של ידע ודחויי-ידע; השאיפה להודעות והשאיפה להבעה

א.

כבר רמזנו, שאין לא-מודע בהחלט כשם שאין מודע בהחלט. תכנים מודעים אין הם מודעים בשוה, בשעור אחד של ידע, ותכנים לא-מודעים אינם לא-מודעים בשוה. הידע עולה ויורד בסולם של מדרגות לאין מספר, מדרגות של ידעות, גם במודע גם בלא-מודע או בידוע ובלא-ידוע. אותה הדרגה נתונה ענין גם להדרגה של הפרות, של בהירות וסמון, של כונת דעת והסח דעת. מתוך הבחנה זו יש לדון כאן על חוק הצמצום של הידע.

במסגרת הצמצום של הידע מתהוים כל רגע מהוים שונים, התופסים בה מקום במדות שונות: ידעותיו של זה מרובה ושל זה מועטת, של זה חזקה ומתמדת ושל זה רופפת וחולפת, של זה בהירה, מסומנת, מכוונת, ושל זה עמומה, סתומה, טרופה. אלמלי הם כולם תקיפים, כולם ברורים ומצוינים, לא היתה מסגרת הידע מספקת להם לכנסם בבת אחת. אף מתחייב שתכני הידע, הואיל ובית-קבולו הוא מצומצם, אינם עשויים לדור תמיד בשלום זה בצד זה אלא מתנגשים לעתים בתוך התחומים הצרים ודוחים בשעת דחקם אחד את חברו כדי לפנות מקום לעצמו. דרך כלל, התגברות ידעותיו של איזה תוכן כרוכה בה לרוב החלשת ידעותיו של תוכן אחר או הסטו וכל הודעות חדשה מותנה לרוב בהמעטת דמותו של מודע אחר ובהדחתו, הדחה צורך הפנייה. דחויי-ידע אלו אין הם בטלים לגמרי אלא נדחים לאיזו פנה דחוייה ומצדדים בצדי הידע.

זה הסוג הכולל של הדחה, של דחויי-ידע מחמת צמצום הידע. עמו סוג מיוחד של הדחה, הסטו של תוכן אחד בעטיו של תוכן המתנגד לו, כגון הדחת תוכן של עצבות ע"י תוכן של שמחה. הם נדחים זה מפני זה לא

מחמת צמצום ודחק מקום בידע אלא מחמת שהם צוררים זה לזה באפים או בכוננם. גם בסוג המיוחד של הדחה אין הנדחה מסתלק ויוצא אלא נחלש ויורד למדרגה נמוכה של ידעות, פורש לקרן זוית ומתקים בהעלם.

וכן אתה מוצא, כל שעה תפוס שדה הידע תפיסות הרבה של ידעות, של רכוז וכונה, של נתינת דעת והסח דעת, של בהירות ואפלולית, של ערות ותרדמה. רק לעתים ער הידע במחוז מסוים ומבהיק באורות צחים, קבוע ושקוע בנקודות מרכז מצטות עד כדי להתעלם כולו מן המוני תכנים אחרים, הנדחים מפניהן לפאתי הקפו ונפנים לצדדיו. ואלו לרוב הוא זורם ושוטף בתוך ערבוביה של מהוים קלים ומרפרפים, טרופים ומרוסקים, מפציע לכאן ולכאן, עולה ויורד בסולם הידעות ומתגלגל בין מדרגותיה לאין-מספר; לרוב הוא במצב של בינתים, של טלטול בין מודע ולא-מודע, במצב של דמדום ובין-השמשות, ער ולא ער, גם ולא גם. זאת אומרת, לרוב הוא חי היקף ולא חיי מרכז, חיי פזור ולא חיי כנוס, חיים סתומים ולא חיים מפורשים.

מכל מקום, אפילו כשהוא מרוכז במספר מצומצם של תכנים, אין לולול בפעולתם הסמויה של תכני-ההקף המרובים, בין כשהם סמוכים לנקודות המרכז וסובבים מסביב להן בין כשהם נדחים וגולים אל הקצוות. אפילו כשהוא תפוס ע"י מהוים ברורים ומסוימים, למשל כשהוא מכוון למעשי אמצעים ומטרות, משתזרים ומתרקמים בו עם השאיפות המודעות כמה וכמה כסופים כמוסים, מעין חלומות-יום חורים, המפרפרים ביניהן ומטרידים אותן או גלויים להן בהסתר-פנים ומשתתפים שלא מדעת במעשיהן הגלויים של אלו; בצדם של חיים סואנים ובתוך תוכם תוססים וחומרים חייט חרישים, אין בהם כדי הכר ואי אתה חש במלאכתם הצנועה.

ולא כל-שכן כשמצב הידע הוא המצב השכיח של מעוט רכוז ומעוט כוון, של חיים פוחזים או מנמנמים, של רשמים פזיזים או קלילים ומחישות קטועות או מטושטשות, של צללי דמויים מרחשים וגררי מחשבות מרושלות. גדול חלקו של הסתום בתוך הגלוי, של החשאי בתוך ההומה ומהמה, של הזוחל ורומש בתחתית הידע או מתפתל בין השטין, וגדול ביותר חלקם של גולי ידע הנדחים ומצדדים בצדי דרכים, של נשמות התועות ערטילאות ומבקשות תקנה להן. מרובה השפעתו של הנם ולא-נם גם בשעת ערות ופכחות, של הנח ולא-נח שבנוחי נפש, של מתי-ידע מדומים, חללי שכחה וחללי הדחה המפרכסים במחבואם וחותרים לשוב לתחיה, אל עולם ההודעות.

ב.

אנו למדים:

ראשית. גם במציאות, למעשה ולא להלכה בלבד, אין מחיצה בין מודע

ולא-מודע ואין הם שתי שטות אלא שני פרצופים של שטה אחת, שתי
בחינות של שעורים בידע, של מדרגות בידעות; מושג הידע כולל
את כל המדרגות ללא חציצה ביניהן. כעין מדות שונות ודקות של גלים ובני-גלים
בורם אחד ומאוחד.

שנית. אין מצב של ידע והוא כולו מודע אלא חלקו מודע
וחלקו לא-מודע. עתים הם מעורבים יותר זה עם זה עתים הם מופרשים
יותר זה מזה. אבל תמיד אתה מוצא בידע רכוש של תכנים לא-מודעים. ביחוד
משל הסוג השלישי (מאמר שני, סעיף ד'). לא משל לא-מודע מאוחר, תכנים
מודעים בתחלתם ולא-מודעים בסופם; כגון רכוש של הרגלים ואינסטינקטים ונכסי
ירושה, קרנות חיים של חסכון ושמור, קניני פעילות ששבתה ושקטה מתוך
שנתעצמה ונתגבשה עד שאינה זקוקה להודעות. פרות ופרי פרות של מודע לשעבר
שנפלו אל בית-ההגניזה של לא-מודע. — להלן נראה שרכוש חיוני זה הולך
ומתדלדל עם התקדמות התרבות, עם הגברת הדעת והידע.

שלישית, — בהטעמה כלפי פרויד — חזיון ההדחה, הדחת מהוים
ותכנים, הוא חזיון רגיל וטבעי בשטת הידע, ממהותה ומגופי
הלכותיה. עליתו של זה בסולם הידעות גוררת עמה ירידתו של חברו, הלה
תופס לו מקום במרכז והלה נעתק אל ההקף המרווח, ושדה הידע הוא שדה קרב
בדמות הֶסְטִים והסעות, קרב של הסגת גבולים, קרב בין קליטה ופליטה, בין חדש
וישן, בין רעבי ידע ושבעי ידע, וכיוצא בכך; גם כשהידע הוא במצב של ער ולא
ער ואורות וצללים משמשים בו בערבוביה, אין שלום לא בין תכני המודע התשושים
בינם לבין עצמם ולא בינם ובין תכני לא-המודע. בין האורות והצללים.

רביעית. אין פליטה מתוך שטת-הידע, פליטה אל החוץ,
ואין משמעה אלא ירידה במעלת הידעות. אין הדחה אלא המעטת
דמותו של מודע אף כשתוכן תקיף מבריא את חברו עד כדי לשתקו כולו. עדין
לא העבירו מעולמו אלא הפקיעו מספירת מודע אל ספירת לא-מודע, והעלוב
מתקים במסתרים.

חמישית. לא-מודע אינו נקודת בשדה הידע אלא מלוי בו
כה מודע, אולם במדרגה נמוכה. הוא תופס מקום בשטה ונזון מכחותיה,
שותף בה למודע — שלא בשוה — בהוצאה ובהכנסה, שותף לו בה במלוי בית-
קבולה ובסתמתו של זה בפני קליטות חדשות. יתר על כן, במצב חולשה של
שטת-הידע עלולים תכנים לא-מודעים לשלוט בתוכה שליטה מלאה ולנעול את
שעריה בפני תכנים חדשים; זה מצב של מחלת-נפש ואין לה תרופה אלא בחוקה
של השטה, בהגברת המודע.

ששית. תסתים, כשם שיש גבולים למודע כך יש גבולים

ל לא-מודע ולא נתן לו להצטבר יותר ויותר לאין-קץ ולעמוד בשעורו, הואיל ואיננו חלל רק אלא אזור של נקודות-ידע רפופות. ומאחרי שאין פליטה אל החוץ מתוך שטת-הידע, הרי שרכושו של לא-מודע הסטורי הולך ויורד – עד כמה שאינו בטל ע"י העלאה אל המודע – אל מדרגות ידעות יותר ויותר נמוכות ואינו הולך ומוסיף אלא א"כ הוא הולך ופוחת בשעור האיכות של ידע.

אגב. מן האמור עד כאן אתה מבחין כבר, שאין להגדיר את אפיו של ידע ע"י הסגולה של "הסוס או ברה" (hésitation ou chaix), כהוראתו של ברגסון. אמנם עם התפתחות שטת-הידע מתפתח ועולה מתוכה גדול רנה ידע – גדול של מציגה בין יסוד דעת ויסוד יצר אחר – והוא הרצון; אבל סגולת ההסוס והבררה שבו. מדרגה גבהה של בחירה ביחס ליצרים מעוטי-ידע, טבועה באותה מציגה ולא בידע עצמו, כפי שיתחור בפרק אחר. עכ"פ יש לאמר: כל שמרובה מדת הידעות באיזו שאיפה, מרובה בה גם מדת היכולת של הסוס או ברה. הקבלה זו אינה אלא הערכה שביחס, הינו מדת היכולת של הסוס ובררה היא פחותה במהוים תשושי-ידע, כגון באינסטינקטים, ומרובה במהוים תקיפי-ידע, כגון ברצונות.

ג.

אמרנו: שאלתו של פרויד, כיצד נסביר לנו את מציאותם של מהוים לא-מודעים בתוך שטה שחזיון הידע הוא ממהותה ומתפקידה, אין בה לערער את משנתנו אנו, מִכּוֹן וחזיון הידע הוא שטה של מדרגות בידעות ומדרגות לא-מודע בכללן. אולם עלינו להודות ולהדגיש שחזיון הידע הוא ממהותה ומתפקידה של שטה זו, אבל בהוראה אחרת. בהוראה של הַדְעוּת. בשטת-הידע שולטת נטייה ל הַנְדְעוּת, לרבייה של ידעות, לגלוי הסתום ולהארת האפלולי, נטייה להתפכחות ולעֲרוּת, להעלאתו של לא-מודע אל ספירת המודע. כוון זה בהתפתחותה של שטת-הידע מתאים לכוון התפתחותו של יצר הדעת, הגורם הפועל שבמצע התודעה (עין במאמר שני, סעיף ג'). מאחר שיצר הדעת עולה על כל היצרים בכח-התפתחותו הביולוגי והדעת הולכת ומתגברת בחיים, נמצא שההנדעות הולכת ומתרבה. ודאי יש תחומים להנדעות, אבל חוק-הצמצום של הידע חל רק על בית-קבולו של הידע לגבי מהוים שבאותה שטה, חל על כח תפיסתו בבת-אחת, ואינו נתון ענין לכח התפתחותה של שטת-הידע בכלל; ולא עוד אלא שאותה שאיפה להנדעות עשויה גם לפתח את כח הקליטה של הידע ולהרחיב את גבולי צמצומו. אפשר א"כ לשער שבזמן מן הזמנים יהא האדם חי בעקרו חיים מודעים, ערים ומוארים, רובם ככולם מתוך כונת דעת, ויהא מכלה את קרן-השמור של שכבות חיים גנוזים וכבושים בחינת לא-מודעים. נכסי ירושה ומסורה, משמיט דרך הַדְעוּת את הקרקע המעובד של הרגלים, ארגוני מעשים אבטומטיים, אינסטינקטים, ומפריח את-כחם הטמיר שבהסח

הדעת — והמחוז של לא-מודעים או של מודעים רופפים יתכוץ ויעמוד על חוג מסוים של דחויי-ידע. של מודעים נְסֻטִים הנדחים אם מחמת צמצום ואם מחמת נגוד בין התכנים. הללו אף הם השפעתם תהיה מועטת מחמת הנדעות מרובה; כאמור, במצב חולשה של שטת-הידע עלולים תכנים לא-מודעים לשלוט בתוכה שליטה תקיפה, והפוך הסדר במצב תגברת של ידע.

הכלל, שטת-הידע אחוזה בולמוס של הנדעות ויש בה מטיבו של יצר, של רעבון ושאיפה, שכן יצר הדעת נעוץ בה מתחלת בריתה וכח התפתחותו יפה משל יתר היצרים עד כדי לנצח במשך הזמן אפילו את החזקים שבהם, העולים עליו בנדון חֻזקה של שאיפיות כשהיא לעצמה; סוף סוף החֻזקה של יכולת שבהתפתחות, לאמר הבחינה של זמן הסטורי-ביולוגי, היא המכרעת. מעתה, כל מהוי החיים רעבים לידע ומתקדמים בדרך ההנדעות; ההתפתחות כולה היא התפתחות מן הסתום אל הגלוי, מן האפלולי אל הצלול, מן תרדמה אל ערות, מן שכרון אל פכחות, מן לא-מודע אל מודע ואל מדרגות מודע עליונות יותר ויותר; כאן גם יסודה של השאיפה להזכרות, של אַנְמְנֶסֶה, בהוראה מחודשת.

יוצא מן הכלל הוא הסוג של לא-מודע שקול. של הלכים קְסֻטִים שאינם מגיעים לידי מחישה מחמת התאמה קבועה ותכופה בין צורך וספוקו (עין במאמר השני, סעיף ד'). אותו סוג של לא-מודע, שמקומו הביולוגי הוא בין התחומים שבין ידע ומעבר לידע, אינו נפגע ע"י התפתחותה של שטת-הידע אלא מתמיד באיכותו כנגד כל התקדמות של הנדעות בחיים.

אף בדרכיה של שאיפה זו להנדעות, בנפתוליה ולבטיה, אפשר להכיר שאין הדין עם סיגמונד פרויד ואין מחיצה של שתי שטות חוצצת בין מודע ולא-מודע. הן תוכן מודע הנדחה מפני חברו מתוך שהם מתנגדים זה אל זה, שואף להנדעות ועלול בשעת-הכושר לחזור לספירת המודע, גם להבריח מפניו את שכנגדו, ולאחרי זמן להיות נדחה שוב ולימים להיות בוקע ועולה שוב — כלום יש בטלטולים הללו משום יציאה מרשות לרשות? גם בחיי היחיד גם בחיי הצבור אתה מוצא כמה תכנים, דמויים, כסופים, רעיונות, הנדחים ומצפים לתקונם כאלו עומדים על מפתן הידע של הפרט או של הכלל ומחכים שעות או דורות לפתיחת השער, מתגברים וכובשים להם מקום במרכז ואחר נדחקים ונרתעים אחורנית, וחוזר חלילה — כלום תראה מעבר משטה אל שטה במשחק-קרב זה שבין תכנים מודעים, בנצחונותיהם ומפלותיהם? במלחמת החדש כנגד הישן, בפסיעות התקדמותו ובנסיגתו לאחור — גם ראקציות חברתיות במשמע — של מהוה מכון, רצוף בהפסקותיו, המתגלה ומתעלם, מתעלם ומתגלה?

ד.

בסמיכות עם הנטיה להנדעות נתונה הנטיה להבעה.

כל כח שואף לַעֲרוֹי, כל מתיחה של אנרגיה שואפת להתמתחות. כל הַרְגוּזִי* מבקש לו פותח להתפרץ, אפילו כשהוא מתכנס ומתמשך אל הפנים, כל מהוה פנימי מבקש להתגלות. על-כן כל חוֹיָה היא משא הטעון פריקה דרך הבעה, כל רושם הוא מעין לחץ והפקעתו הוא הבטוי (השוה את השמושים : Druck, Eindruck, Ausdruck ; pressio, impressio, expressio). מותר לנו לכלל ולנסח : כל הלכי-חיים שואפים להבעה, תובעים בטוי.

הבטויים מהם מודעים מהם לא-מודעים. לכאורה ראוי להניח, שבטויים מודעים מקבילים לתכנים מודעים ובטויים לא-מודעים מקבילים לתכנים לא-מודעים. ולא כך. כמה וכמה תכנים מודעים מתגלגלים ויורדים בשעת דחקם אל כלי בטויים לא מודעים, כנגדם כמה וכמה תכנים לא-מודעים משתלשלים ועולים אל כלי בטויים מודעים, כפי שיתפרש במאמר הרביעי.

עולם הבטוי הוא בעקרו כל עולם המעשה, מן המעשה שבפעולה חוזרת, כגון צעקה, בכיה, וכדומה, מעשה של מחוג (Mimik) וסמל, של מחול, שרטת ושרטוט, של גמגום ודבור. עד מעשה שברצון ועד מעשי אמנות מְרַכְבִּים. כמוכן, המעשים עצמם אף הם מרשמים רשומים המצריכים הבעה, דוגמת כל בטוי של רושם — למשל, יצירה של אמן — החוזר ומרשם את הרואה או את השומע ותובע בטוי.

ודע, גם מעשה-המחשבה הוא מעשה ויש בו מסגולתה של הבעה, מסגולת השחרור, יש בו משום פריקת עולו של תוכן. מסתבר, מעשה ההודעות הוא כעין מעשה של הבעה ויש בו מסגולת השחרור : הארת הסתום והברחת ערפלים. הכנעת ערבוביה וקביעת סדרים, לאמר הגברת הידעות, היא מפקעת את הדחק שבידע ומשחררת. מהוה לא-מודע המגיע לידי מודע הריהו כאלו הגיע לידי מדה מסוימה של הבעה, של הקלת כבדו, והוא הדין במודע רופף שדרג ועלה במעלת הידעות. דומה כאלו המְהוּה או הַרְגוּזו נעכב בדרך התמשכותו עֵי מעשה של הודעות, נטלה ממנו ראשית-אוננו החושית ונתמעט משקלו, רוח ונתרכך לחץ המתיחה. ביתר דיוק ועל צד ההכללה : כל שמהוי החמדה הולכים ומשביחים בהודעות הם הולכים ומפסידים בעצמותם החושנית, כאלו הדעת המפעלת את התודעה מוצצת את לחם וחולצת מתוכם את דחק השאיפיות (השוה מאמר שני, סעיף ג').

מכאן אתה שומע שני דברים : ראשית, מדת הדחק של תוכן לא-מודע גדולה ממדת הדחק של תוכן מודע ; שנית, הנטייה להבעה של לא-מודע גדולה משל מודע*).

* תְּרָזוּ - Emotion, Erregung

* (אולי יש לרונ מתוך השקפתנו זו גם על מעשים מתוך סוגסציה, ביחוד מתוך סוגסציה אוטו-היפנוטית, שמרובה בהם ביותר מדת הדחק ואונס הבעה).

כמו כן שאיפות מועטות-ידע, כגון תאוות, אַפְקָטִים וכדומה, מדת הדחק והנטיה להבעה שבהן מרובה ממדת הדחק והנטיה להבעה שבשאיפות מרובות ידע, כגון רצונות ומחשבות. לפנינו אופי מיוחד של התחרות בין שתי נטיות נעוצות אחת בחברתה ומוכיחות זו את זו, בין הנטיה להִדְעוֹת ובין הנטיה להבעה. הרי תוכן לא-מודע שואף להִדְעוֹת ולהבעה, אבל עם שהוא ממלא את שאיפתו להִדְעוֹת תש כח הדחק שבו ועמו נחלשת שאיפתו להבעה; נחלשת ביחס למצבו הקודם וכמובן שאינה פוסקת. במלים אחרות, הדחק נכבש ונפקע או דרך הבעה מכוונת לו – למשל, דחק של תאוה דרך מעשה של תאוה – או דרך הִדְעוֹת: הינו, או ע"י התגלותו, הפקעתו אל החוץ, או ע"י התפנמותו, חליצתו אגב כנוסו.

אלמלי האדם עומד ומתמיד בחיים נטולים מן עולם העשייה ומחוסרים כל בטוי, ללא שום הוצאה ובלא שום התגלות, בהכרח שחיי מגיעים לידי מדה עצומה של דחק וכובד בדמות של מחלת-נפש, של מועקה פתולוגית, או שהם מתמססים ונאכלים במדה גדושה של הִדְעוֹת, של עודף מחשבה מחטטת ומחררת את יסוד החמדה, של הרהורים ערטילאים ומערטלים, ושוב עד כדי מחלת-נפש. ואלמלי האדם מעלה את חייו לידי מדרגה גבהה של הִדְעוֹת, מצליף עליהם כולם אור של דעת ומפריח מתוכם לחץ השאיפיות החיונית. היה נתן לו אולי להיות מסתכל ונת, עומד כנגדם עמדת מרחק ודומם, עומד ומתמיד ללא הבעה; אבל, כאמור, היה נפגע במחלה של הִדְעוֹת יתרה, שסופה לערער את החיים בטבע ברייתם ולהפיג את טעמם.

אמנם יש מצב של ידע, המשחרר את האדם מן לחץ השאיפיות לא דרך הבעה במעשים ולא דרך הִדְעוֹת יתרה של דעת גוברת, והוא מצב-הידע של הסתכלות אסוזטית. אין בו משום שתוק יצרים וכנגדו אין בו גם מרגזם, מהמית פרכוסיהם ולבטיהם; אין בו מן העמום והטרוף של טרדת מעשים להוטים אחרי מטרות וכנגדם אין בו גם מן התפשטות הגשמיות ומן החזרון של מחשבות שואלות, מבקשות חשבונות ומציצות מעבר לחיים, – והריהו מזיגת-פלאים של שעבוד וחרות, קרבה ומרחק, של שכרון ופכחות, חמדה ושלווה, של חושיות וידע. אולם מצב זה אף הוא אינו עשוי להתמיד, שכן הוא שעה שניה בהתפתחות החִנּוּיָה, בהשתלשלות חמרי שאיפיות ובעבורם, שעה של משנה-חיים המקדמת לעצמה שעה ארוכה של מתן תכנים בשכבתם הראשונה וממנה היא מתפרנסת (עין ב-שקיעת החיים, מאמר: כבישת התבונה).

ה.

עלינו להורות עוד הוראות אחדות שבעקרון הן צרופי מסקנות או ספומן.

ראשית. הנטיה להודעות הולכת ומפלשת מבפנים כל אותן התצורות*). שמקום חיותן בלא-מודע או במודע רופס, כגון אפקטים, תאוות, וכיוצא בכך. שנית. היא הולכת ומכלה נכסי הרגל וירושה, לאמר קנינים לא-מודעים של שאיפות מודעות פחות או יותר, שאיפות שנתנסו הרבה נסיונות והגיעו לידי הבעה במעשים חוזרים ונשנים עד כדי להתגלם ולהתעצם במבנה אבטומטי של קשורים תכופים בין קבלת-פעולה והחזרת-פעולה ושלא להצטרך שוב לפעילותו של ידע. ביחס אל המהיים הללו וביחוד אל הרכוש החיוני של אינסטינקטים היא מתגלית בחינת כח של עִקְבָה, המטעה אותם בדרכם ומסרס את כוונם עם כשהיא מְנַדַּע את החוליות הצנועות של ארגון שטתם ומפרקתן. נותנת ידע ביניהן וממהה את הידיעה החושית. ודרך כלל, הנטיה להודעות כובשת את מעין החושיות ואוכלת את קרן החמדה עם כשהיא מפתחת את החיונה.

שלישית. תוכן מודע בתחלתו ולא-מודע בסופו. מכון שהגיע לידי הבעה באיזה מעשה ונשתקע שבע-בטוי בתחתית הידע, נטיתו להבעה היא פחותה משל תוכן, מאותו סוג ומאותו כח, שלא הגיע תחלה לידי הבעה. שוב אנו מכירים ביחס-הגומלים שבין הבעה והודעות; ההודעות היא מעין ממלא-מקום להבעה וגם להפך, כל אחת מהן מסוגלת להיות סופגת את ההִרְגָו וחולצת את דחק השאיפיות. רביעית. תוכן מודע בתחלתו ולא-מודע בסופו, כל שמרובה מדת ידעותו בפרקו הראשון, מרובה מדת דחקו ותביעתו להבעה. אולם כנגד זה עלינו להעלות בחשבון שכמה תכנים מודעים יורדים במדרגות הידעות משום שהגיעו בינתיים לידי הבעה ונתמעטה עי"ז (לפי האמור למעלה, סעיף ד') נטיתם להודעות; הגבלה זו סמוכה ענין גם לאפים של אינסטינקטים. עכ"פ מסתבר, לא-מודע מאוחר, מודע שנתגלגל וירד אל תחתית הידע, מדת הדחק שבו ועמה מדת תביעתו להבעה היא גדולה משל מודע מוקדם, למשל, משל מחישות מתחת לסף.

חמישית. בנדון ההתחרות שבין הנטיה להודעות ובין הנטיה להבעה (למעלה, סעיף ד') יש לציין שכחה של הראשונה עדיף מן השניה; רעבונה גדול משל חברתה, זאת אומרת, נקודת-השובע שלה היא עליונה לשל זו ורחוקה הרבה ממנה. אף שאיפות שבעות בטוי עדין רעבות להודעות, כמבואר כבר מתוך הוראה ב'.

שישית. הנטיה להודעות סופה להרחיב את התחומים של שטת החמדה ולהפקיע חום צמצומיה החיוניים עד כדי פריצת גדרה אל מעבר לה ולהסגרה ועד כדי גלוי ערותם של החיים.

* תצורה - Formation, Gebilde

בנוגע לחזיון הדחיות וההסטים שבשדה הידע, הן אלו שמחמת צמצום והן אלו שמחמת נגוד (למעלה, סעיף א'), עלינו לתן את דעתנו ביחוד על המניעים האלה:

ראשית. הזמן הוא הגורם היותר חזק והיותר מכריע באותו חזיון. כְּרוֹנוֹס הולך ואוכל את ילדיו. מרובים חלליו, אין גבול לבית-הקברות של הזמן. זהו מעשה של הדחות מותנות בהתפתחות טבעית ומודרגת בדמות של שכחה.

שנית. כנגד מין זה של הדחות טבעיות יש להפריש מין של הדחות קודמות לזמנן, הדחות מוקדמות מתוך כפיה ואונס, כגון ע"י שלטון הרשות וחוקיה, שלטון הכנסיה וחוקיה וכדומה, ע"י הדרכה וחנוך, ע"י נמוסי החברה, ע"י התקפה של תורות-אמונות ותורות-מוסר וכיוצא באלו, או ע"י מעשי אלמות והכנעה סתם, בין גלויים בין מסותרים.

שלישית. הואיל ובשטת החיים מושלת שאיפה אורגנית להנאה, מתחייב שתכני צער מתנגדים בטיבם לתביעת ההודעות ומסרבים לה במדה מסוימה; מכאן שהם עלולים ביותר להיות נדחים מתוך הידעות והם נוטים להתעלם ככל האפשר ולהמלט אל בית-מחבואו של לא-מודע. זה מין מיוחד של דחוי-ידע: הם נדחים ע"י "עקרונ-ההנאה" שבגוף החי.

משמע, המדור של לא-מודע הוא בית-מקלט לצער – לתכני תוגה, פחד, אימות ובלהות, לרשומי פגעים ויסורים, דכדוכים ומטמוטים, שעמום ויאוש – יותר משהוא בית מקלט להנאה. תכני צער אלו, שהשאיפה החיונית להנאה דוחקת להם ומבריחה אותם מתוך ההודעות, הרי אף הם מצויים ועומדים מטעם השאיפה הכללית של הודעות והתבטאות ובעל כרחם הם מתרוצצים בין עקרונים צוררים זה לזה, בין שאיפות מתנגדות; פעמים הם מתפרצים אל ההודעות וגדול הצער, ולרוב הם נכבשים בתחתית הידע וגדול הרחק.

* * *

אנו מסתפקים בהוראות מצומצמות אלו על הדחיות שבשדה הידע ועל הנטייה להודעות ולהבעה, אעפ"י שכדאי היה להרחיב את משנתנו לכמה צדדים ולהסביר על ידה כמה וחזיונות במקצועות הפסיכולוגיה ואף הפתולוגיה. אולם די לנו בהוראות הללו ובצורפי הרמוזים הקלים שבצדן בשביל להבחין במהותו של ידע, של מודע ולא-מודע, ולצאת ולבדוק – במאמר הרביעי – בנפתולי חייו ובעקיפי דרכיו.

(המשך יבוא)

תקן טעות. בסוף המאמר השני של המחבר "הסגר" שטח ומעבר לה יש לתקן: שטח הידע = תודעה (Bt) וינדעות (Gw).